

Hoogbegaafdheid, excellentie en onderpresteren: inrichting van 'optimaliserend onderwijs'

Presentatie en discussie 'Breinbaas'
20 februari 2013

Ton Mooij

ITS, Radboud Universiteit, Nijmegen
Celstec, Open Universiteit Nederland, Heerlen

Doel: verhelderen

- Hoogbegaafdheid; excellentie; onderpresteren
- Inzicht systematiek achterblijvers, voorlopers
- Inzicht in optimaliseren onderwijs
- Realiseren van optimaliserende schoolpraktijk

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Baroody (1993); Byrne (1998); De Groot (1966); Gagné (2011);
Kohnstamm (1928); Parkhurst (1922); Starren e.a. (1988)

Verschillen leerlingen	Uitingen in leerprocessen		
Beginniveau	Lager	--	Hoger
Leerstappen	Kleiner	--	Groter
Motivering	Concreet	--	Abstract
Structurering	Opdracht	--	Creatie
Duur werken	Korter	--	Langer
Herhaling	Met variatie	--	Nieuw
Begeleiding leerkracht	Vaker	--	Minder
Zelfregulerend	Minder	--	Meer

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Jong hoogbegaafd kind

- Taalniveau en -fantasie
- Rekenkundige ontwikkeling en -rijkdom
- Sociale steun en coaching, gangmaker
- (Sensu)motoriek (schrijven)
- Techniek, informatica, media, (beeld)cultuur
- Beweging, atletiek
- Expressie, muziek
- 'Niet-alledaagse onderwerpen'
- **Tenminste één competentiegebied**
- **Ev. disharmonisch meerdere dimensies**

RU / ITS en OU / Celstec 2013

Hoogbegaafd == Excellent

- Excellent: groepen 3 en hoger??
- Plusgroepen, Leonardo etc.
- 10 % besten altijd aanwezig
- Belonen 'aangepast' i.p.v. belonen 'excellente'
- Aanpassing aan systematiek leeftijdsgroepen die middelmatigheid optimaliseert

RU / ITS en OU / Celstec 2013

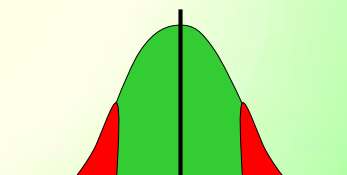
'Onderpresteren' cognitief hoogbegaafde leerling

- Presteert beneden groepsgemiddelde
- Opdrachten / huiswerk niet af
- Ontevreden, vermijden mislukking / falen
- Geen groepsactiviteiten, sociale isolatie
- Onrealistische doelen
- Moeite met taakgericht werken
- Onverschillig / afwijzend tov school
- Weigert groepsnorm, ev. subgroepje

RU / ITS en OU / Celstec 2013

Intrede PO: kalenderleeftijd 4

Ouders, leerkrachten, tests (Mooij & Smeets, 1997)

Ontw. psychol. 2 jaar

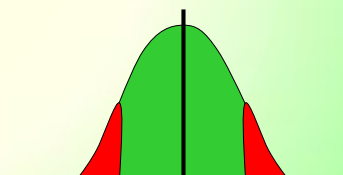
7 jaar

- Algemeen cognitief
- Taal; Rekenen
- Sociaal; Emotioneel; Schoolger.
- Motoriek

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Groep PO: In achterstand & voorsprong

Niet identieke, wel vergelijkbare risico's

- (te) grote cognitieve afwijking
- sociale en emotionele isolatie
- demotivatie, probleemgedrag
- faalangst, interesses buiten school

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

'Achterblijvers' en 'voorlopers'

Mogelijke invloeden van onderwijs op (aangeboren) persoonskenmerken

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Achterblijvers groep 1 – 8: aandacht

- Beleid 'onderwijsachterstanden' (jaren 60)
- Thuis; Voorschoolse educatie / Voort. schoolverlaten
- Probleemgedrag / Orthopedagog. (V.d. Ploeg, 1997)
- Speciaal onderwijs; WSNS XX
- 'Op zoek naar passend onderwijs' (Smeets & Rispens, 2008, p. 81): 'Adaptief onderwijs komt onvoldoende van de grond.'
- 2012: Cito niveautoets: **erkenning 'cognitief minder begaafden = minus 1½ jaar' (eind basisschool)**

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Voorlopers groep 1 - 8

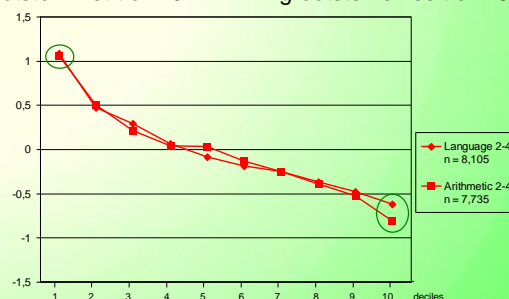
- Vóór 1990: individuele HB onderpresteerders
- Enkele probleemanalyses / onderzoeken
- Plusklassen, Leonardoscholen => **groep 4**
- Beleidsnota's talent / excellentie => **groep 3**
- Secundaire analyse (Mooij & Driessen, 2008)

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Groep 2 => 4

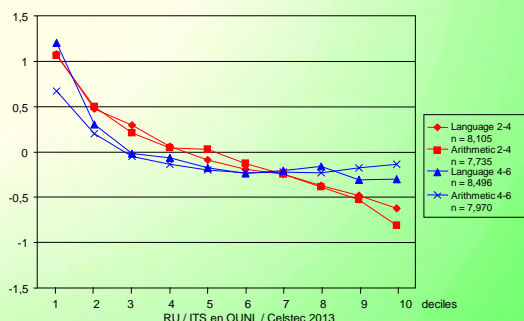
Achterblijvers (score 1,1)
grootste winst t.o.v. 0

Voorlopers (score -0.7)
grootste verlies t.o.v. 0

Groep 4 => 6 (blauw); 6 => 8

Achterblijvers weer relatief grootste winst
Alle anderen: vorderingen beneden gemidd. vordering

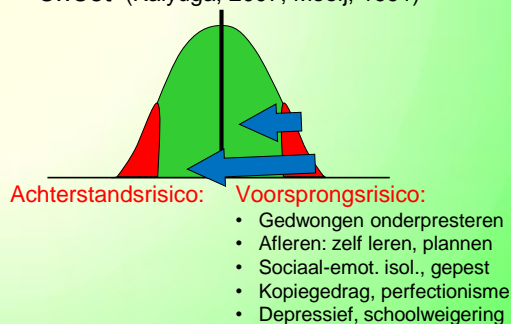

Samenhang: instructie groep 2 // ontwikkeling cognitief HB IIn groep 2 => 4 (2,5%)

	Instructiekenmerken groep 2			Versnelling
	Aantal IIn	Gebruik LVS	Gem. vrber. rek.	
Leerkrachtscore welbevinden	Neg.	Neg.	Neg.	Pos.
relatie met leerkr.	Neg.	--	Neg.	Pos.
zelfvertrouwen	--	Neg.	--	Pos.
werkhouding	--	Neg.	--	--
extra curr. steun	--	Neg.	--	--
onderpresteren	--	Pos.	Pos.	--

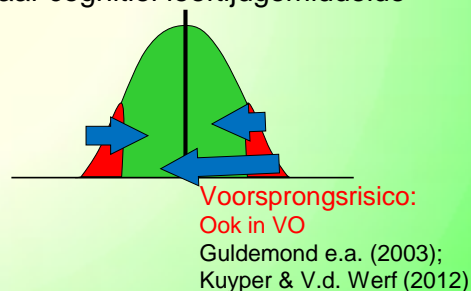
RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Cognit. HB gr. 1-4: 'Expertise-omkerings-effect' (Kalyuga, 2007; Mooij, 1991)

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Systematiek PO: nivellering naar cognitief leeftijdsgemiddelde

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Internationaal longitudinaal oz (2012)

PIRLS: Progress in international reading literacy study (49)
TIMSS: Trends in international mathematics and science study (63 landen)

Nederland:

weinig topleerlingen
lage en midden categ.: veel 'hoge' scoorders
relatief achteruitgaan afgelopen 10 jaar

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Inconsistentie PO / VO (cognitief)

Leerling: cognitief HB gr. 1: ontwrichting perslh+leren

School: leeftijdsgroepen eisen maximaal differentiëren
Niet aanwezig => sterke reductie leerwinst HB IIn

Landelijk: leeftijdsgroep // schoolmethoden // Cito LVS
Leerpsycholog./didactisch: wél koppeling 'wat' - 'hoe'

Internationaal: lage NL prestaties ontstaan in PO 1-4

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Leerlingverschillen sociaal

1. Cultureel ⇔ **sociaal** ⇔ cognitief ⇔ economisch
(thuis, school, buurt: 'achterstandenbeleid')
2. Eigen onderzoek sinds 1980: pesten/geweld 'stabiel'
Groep/klas eigen dynamiek; begin pro sociaal (zelf)reg.
3. Late(re) diagnostiek probleemvergroterend (Brouwers, 2003): **Vb: sociale isolatie, perfectionisme => cogn. HB**

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Wet PO

Art. 8.1. 'Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.'

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Art. 8.2. '... emotionele en verstandelijke ontwikkeling, ... creativiteit ... kennis en sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden.'

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Slechts gedeeltelijke handhaving wet PO

Systematiek: negatieve effecten op leerlingen
Wie verantwoordelijk voor handhaving wet?
Rechten van het kind?
Pedagogische rechter?

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Noodaanpak en systeemaanpak

1. Noodaanpak • Overleg kind, leerkracht, ouders, ev. diagnostiek • Interesse kind, met anderen • Werkgroepje(s) met (deels) eigen onderwerpen / tempo • Niveaubepaling per groepje • Zelfstandiger werken / indikken / uitbreiden / op problematiek toespitsen • Motivationale en cognitieve motor voor sociale ontplooiing	2. Systeemaanpak • Beginkenmerken alle kinderen / leerlingen • Inhoudelijk-didactisch heldere ordeningen • Per competentiegebied • Combinatie inhoud en werkvorm in flexibele leerstoflijnen • Heldere evaluatie volgens meer criteria • Organisatieontwikkeling en teamproces

RU / ITS en OU / Celstec 2013

Optimaliseren van instructie en leren

Naar Optimaliserend Onderwijs
voor (in principe) elke leerling

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Ontwerp

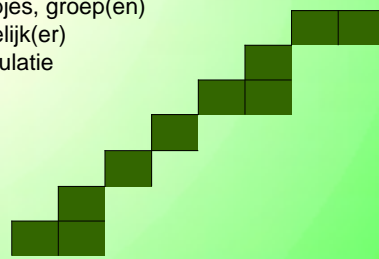
1. 'Reformpedagogen' (Montessori, Parkhurst, Peters.)
2. Kernblokken speel-/leerstof: **één inhoud; 2*diagnost:**
  - a. **Diagnostiek inhoud:** criterium bijv. 85% goed
  - b. **Diagnostiek niveau:** norm land. vaardigheid (bv Cito)
3. **Kernblokken met dubbele diagnostiek:** ordening in Pedagogisch-Didactische Kern Structuur®
4. PDKS®: anker diverse schoolmaterialen, registratie
5. ICT: steunt PDKS® + variatie binnen/tussen scholen

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Kernblokken PDKS® = dubbele diagnostiek

Beginkenmerken screening (psz, ouders, leerkracht)
 Instap eigen niveau => zone naaste ontwikkeling
 Individueel, groepjes, groep(en)
 Leeftijdafhankelijk(er)
 Speciaal / zelfregulatie
 Extra projecten

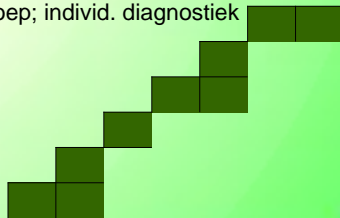

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Sociaal: groep/klas & school (Alschuler, 1980)

Quasi-experiment VO (1995-1997): pos. effecten op Iln
 Preventie antisociaal gedrag: begin PO / VO

Prosociaal: eerste dag / weken en blijvend
 Gedragsregels: samen inrichten & handhaven (PDKS®)
 Opvallend: steun in groep; individ. diagnostiek

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Implementatie per school

Ontwikkelregels:

- 1 Bepaal beginkenmerken per leerling
- 2 Bespreek resultaten / nadere diagnostiek
- 3 Orden / integreer kern speel-/leerstofaanbod
- 4 Zet speel-/leeractiviteiten in op beginkenmerken
- 5 Stel per competentiegebied kleine groepen samen
- 6 Stimuleer sociaal constructief gedrag (sub)groepjes
- 7 Bepaal ontwikkelingen leren o.g.v. eigen vorderingen
- 8 Continuïteit competentiegebieden, leerjaren, owtypen

RU / ITS en OU / Celstec 2009

Screenen beginkenmerken

Peuterspeelzaal, ouders, leerkracht groep 1

Beginkenmerken door leerkracht
Geschat taalniveau

In vergelijking met leeftijdgenoten is een kenmerk van het kind

- naar betekenis van woorden vragen
- moeilijke woorden willen begrijpen
- in goede zinnen praten
- interesse in lezen
- leest het?
- interesse in letters/schrijven
- schrijft het?

minder
- kies -
- kies -
minder
iets minder
even veel
iets meer
meer
- kies -

alles beantwoord, volgende blad

De PDKS® in DIMS

Vaardigheden in hiërarchie en in volgorde

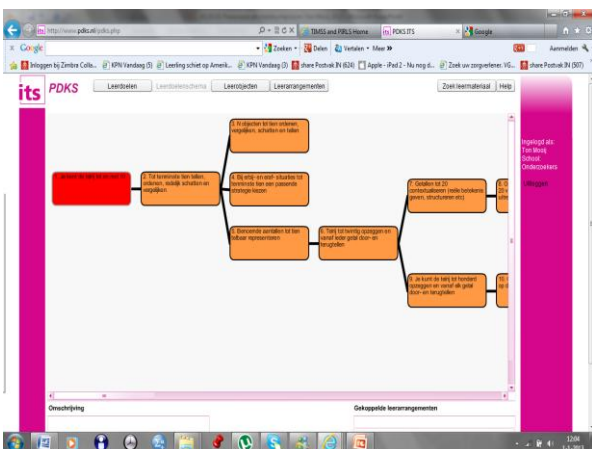
RU / ITS en OU / Celstec 2013

PDKS® :

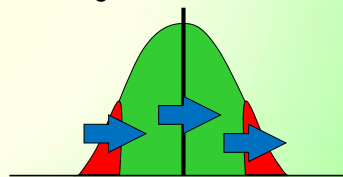
Voorbeeld vaardigheden gestructureerd in volgorde
Keuze van vaardigheid waaraan activiteitschema kan worden gekoppeld

RU / ITS en OU / Celstec 2013

Optimaliserend Onderwijs voor elke leerling
Cognitief, Sociaal enz.

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Eerste realisaties in de schoolpraktijk

Design based & experimentele onderzoeken

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Niveaus leerling ↔ groep(je) ↔ school

Cognitief accent: Excel² / Leonardo

Sociaal: eerste dag(en) begin PO & VO: ligt braak

Andere ICT (Meijer e.a., 2011) **bijv. PDKS®**

diagnostiek Jeugdzorg

aanpak pesten, geweld, incidenten

ontwikkeling PO (Conexus, Essentius, PCBO)

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Niveaus school ↔ landelijk

1. **Dubbele diagnostiek urgent in:**
  - a. Programma's VVE – PO (Driessen, 2012)
  - b. Schoolmethoden // normen vaardigheidslijnen
  - c. Oordeel Inspectie (> 20% mis; Mooij e.a., 2012)
2. Als LVS belangrijk, dan ook leerpsychologisch en didactisch eenduidiger inrichten (=> **grote reductie onnodig dagelijks werk en missers leerkrachten**)
3. Handhaving: OCW/Kinderombudsman (9 jan. 2013)

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Perspectief: onderwijssystematiek pedagogisch multiniveau consistent

Leerling: Verschillen=kernblokken dubbele diagnostiek

School: Schoolprestatie=begin-eind leerwinst alle IIn

Landelijk: Wat/hoe=nauw; handhaven wet + geld over

Internationaal: NL leerlingen realiseren hoge ambities

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013

Vragen en discussie

RU / ITS en OUNL / Celstec 2013